GWALARN

LENNADURIOU KEMBRAEK

(XVII-vet-XIX-vet KANTVED)

DIBABET HA TROET

GANT

ABEOZEN

108

DU

1937

GWALARN
Niv. 108
13-vet Bloavez
DU 1937

LENNADURIOU KEMBRAEK

(XVII-vet-XIX-vet KANTVED)

DIBABET HA TROET

GANT

ABEOZEN

EMBANNADURIOU « GWALARN » DIWAR-BENN KEMBRE :

1. Da zeski kembraeg :

Yezadur Berr ar C'hembraeg, gant Abeozen (8 lur).
Barzonegou Islwyn, dibabet ha troet gant Roparz Hemon, skrid kembraek ha brezonek (5 lur).

2. Troidigeziou (gant Abeozen) :

Owen ha Lunet (3 lur).
Huñvre Maksen, Luz ha Levelis (4 lur).
Gereint hag Enid (4 lur).
Pwyll Prins Dyfet (en niverennou 1, 3 ha 4, diviet).
Branwen Merc'h Llyr (en niverennou 5 ha 6, diviet).
Manawyddan Mab Llyr (en niverenn 8).
Math Mab Mathonwy (en niverenn 9).
Huñvre Rhonabwy (en niverenn 13).
Kulhwch hag Olwen (en niverennou 18, 19, 21 ha 25).
Eñvorennou Twm o'r Nant (en niverennou 10, 11 ha 12).

3. Aozaduriou (gant Roparz Hemon) :

Istor Burzudus hon Tadou, hervez Jafrez Menoe, diou levrenn (pep levrenn, 4 lur).

4. Istor ha Beajou :

Kembreiz Gwechall ha Bremañ, gant Abherve (4 lur).
Eun Dro e Kembre, gant Roparz Hemon (2 lur 50).
Eñvorennou-Beaj F. Vallée (en niverennou 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16 ha 17).

Kentskrid

Da heul *Yezadur Berr Ar C'hembraeg*, ez oa retmat d'in dastum eun teskad lennaduriou kembraek, pa na ve nemet da lakaat al labour kenta da dalvezout d'eun dra bennak. Setu-heñ savet. Da zilenn ar skrivagnerien-mañ kentoc'h eget re all n'em eus bet ken abeg nemet edo eun oberenn bennak eus o re etre va daouarn. Mar ne deo tamm ebet dezo al levrig-mañ rei eun daolenn glok eus lennegez Kembreiz abaoe tri c'hant vloaz, e tenn da nebeuta da ginnig eun damskeud eus ar yez lennek a-zoug an amzeriou-se. Lies-doare a-walc'h eo ahendall ar pennadou dastumet evit degas, da neb a lenno estreget an droidigez, eun anaoudegez ledanik a-walc'h eus ar geriadur ha stumm boazeta ar frazenn. An droidigez, avat, ha kement-mañ a lavaran evit ar re a soñjo er pez am eus graet evit ar Mabinogion, n'eo ket bet savet eviti hec'h-unan, hogen e sell harpa kammedou an neb a venno lenn ar skrid kembraek endeeun. Tosta ma'm eus gallet, hep ober gaou, d'am meno, ouz ar brezoneg, oun chomet d'ar c'hembraeg.

Ne deo, hep mar ebet, difazi-krenn va labour. Salo evelkent ma talvezo kement d'ar re a fizio labourat gantañ ha m'en deus graet d'in va-unan diouz hen sevel.

Implijet em eus *Llyfrau'r Ford Gron* (Levriou an

Daol Gelc'hiek). *Y Ford Gron* a zo eur gelaouenn, evel ma vefe deut marteze da veza *Kannadig Gwalarn*, ma vefe bet harpet start (1). Embannet he deus ar gelaouenn-se eun teskad levriouigou, ugent anezo, eus penna skrivagnerien ar c'hembraeg-bremañ. Ne goust ket an teskad a-bez, strollet e pevar levr keinet e gwer, kalz ouspenn daou-ugent lur. Barzed dreist-holl a gaver en teskad-se, hogen ivez, evel ma welor, skrivagnerien e komz plaen. Embannet int bet e ti *Hughes a'i fab, Wrecsam*.

NOTENNOU

1. Ar Vibl. N'hellen ober gwell eget lakaat e derou al levrig eun nebeut pennadou eus ar Vibl gembraek. Bras-tre eo bet levezon al levr-se war diazeza ar yez lennek unvan e Kembre. Kenta trôer eul lodenn eus ar Skritur Sakr a voe William Salisbury. An Testamant Nevez a embannas e 1567. Peuzvat nemetken oa e labour e sell ar yez, kamm-latinaet gantañ. Kalz gwelloc'h er feur-se, ha klok, e voe kaset da benn al labour gant an eskob Morgan e 1588. Ar pennadou troet amañ a zo tennet eus eur Vibl moulet e Karmarzen, 1779.

2. Morgan Llwyd (1619-1659). Ganet e Kenval, tost da Festiniog, kontelez Meirionniz, e Bro-Winez. Eur puritan oa anezañ. Embannet en deus e *Lizer da Gembreiz Karadek* war-dro 1653, en hevelep koulz ha *Levr an Tri Evn*, e oberenn vrudeta.

(1) Abaoe eo marvet *Y Ford Gron*, evel *Kannadig Gwalarn*, dre ziouer a skoazell (Notenn lakaet gant « Gwalarn »).

3. Elis Wynne (1671-1734). Ganet eo e Las Ynys, e kichen Harlec'h ha marvet person e Lanvair en hevelep korn-bro. Ezel oa eus Iliz Bro-Saoz. E levr penna a zo *Gweledigeziou ar Barz Kousket* embannet e 1703. Teir Lodenn a zo el levr-se : Gweledigez Red ar Bed ; Gweledigez an Ankou ; ha Gweledigez an Ifern. Ar pennad embannet amañ a zo tennet eus al lodenn genta. Brudet-dreist eo an oberenn-se e lennegez Kembre. Dellezek eo dalc'hmat eus he brud, dreist-holl e-keñver ar yez a zo start-meurbet.

4. Theophilus Evans (1693-1767). Ganet e Penewenallt, kontelez Aberteivi, ha marvet person e Langamarc'h ha Lanourtid. Eun dousen, da nebeuta, a levriou en deus savet, nemet eo diazezet e vrud skrivagner dreist-holl war *Melezour an Oadveziou kenta*, 1716. Eul levr istor a felle d'ezañ sevel, hogen ne deo evit an darnvuia, nemet eun dastumadenn mojennou, displeget avat en eun doare beo kenañ.

5. John Jones Glan Y Gors (1766-1821). Ganet e Glan Y Gors, kontelez Dinbic'h. Aet da c'hounid e vara da Lunden, d'e 23 bloaz, ha marvet tavarnour eno e Ludgate-Street. Eur skrivagner eo eus mare ar Reveulzi e Bro-C'hall. Emañ krenn dindan levezon menoziou an amzer-se. Ret e voe d'ezañ, pa embannas ar *Sterenn dindan ar C'houmoul*, tec'hout kuit eur pennad diouz Lunden, 1795. Daou vloaz da c'houde ec'h embannas *Tarz an Deiz*. Gwinezour evel m'oa, elec'h ar ragano *fe* dirak ar verb e pep person hag e pep niver (Yezadur Berr p. 24. 5) ec'h implij ar ragano *mi*.

6. Samuel Roberts (1800-1885). Ganet e Lanbrenmair, kontelez Drevaldouin, ha bet eno pastor

war eun dro gant e dad. Renet en deus eur gelaouenn. *Y Cronicl* ha skrivet enni pennadou niverus. Eus eun dastumadenn anezo, dindan an talbenn *Peoc'h ha Brezel*, eo tennet an darn embannet amañ.

7. HIRAETHOG (1802-1883). William Rees eus e ano tiegez, ganet eo e-kichen Lansannan, kontelez Dinbic'h. Bet eo pastor e Lôn Swan, Dinbic'h, ha da c'houde e Grove-Street, Lerpoull. Renet en deus eur gelaouenn ; *Yr Amserau* (An Amzeriou). Savet en deus romantou ha war an dachenn-se en deus digoret an hent araok Daniel Owen.

TAOLENN

Ar Vibl

SALM 121

Sevel a ran va daoulagad d'ar meneziou, a beban e teuio sikour d'in.

Va sikour a zeu digant an Aotrou, an hini a reas an neñvou hag an douar.

N'aotreo-heñ d'az troad rikla, ha ne huno ket da ziwaller.

Setu, ne huno na ne gousko diwaller Israel.

An Aotrou eo da ziwaller ; an Aotrou eo da warez war da zourn dehou.

N'az skoio an heol en deiz, nag al loar en noz.

An Aotrou az tiwallo rak pep droug ; heñ a ziwallo da ene.

An Aotrou a ziwallo da vont ha da zont, adal ar pred-mañ da virviken.

SALM 23

An Aotrou eo va bugul ; ne vo ket a zienez warnoun.

Heñ a ra d'in gourvez e peurvanou geotek ; heñ am ren a-hed an douriou sioul.

Heñ a dro va ene ; heñ am blegn a-hed gwenodennou an eeunded abalamour d'e ano.

Ya, pa gerzfen a-hed traonienn skeud ar maro, ne aonin ket rak an droug ; rak a-gevret ganin emaoutte ; da wialenn ha da vaz am frealz.

Te a wisk an daol dirazoun a-ouez d'am enebourien ; eoulia a rez va fenn gant eoul ; va hanaf a zo leun.

Y Beibl

SALM 121

Dyrchafaf fy llygaid i'r mynyddoedd, o'r lle y daw fy nghymmorth.

Fy nghymmorth a ddaw oddi wrth yr Arglwydd, yr hwn a wnaeth nefoedd a daear.

Ni ad efe i'th droed lithro ; ac ni huna dy geidwad.

Wele, ni huna, ac ni chwsg ceidwad Israel.

Yr Arglwydd yw dy geidwad ; yr Arglwydd yw dy gysgod ar dy ddeheulaw.

Ni'th dery'r haul y dydd, na'r lleuad y nos.

Yr Arglwydd a'th geidw rhag pop drwg ; efe a geidw dy enaid.

Yr Arglwydd a geidw dy fynediad, a'th ddyfodiad, o'r pryd hwn hyd yn dragywydd.

SALM 23

Yr Arglwydd yw fy Mugail ; ni bydd eisiau arnaf.

Efe a wna i mi orwedd mewn porfeydd gwelltog ; efe a'm tywys gerllaw'r dyfroedd tawel.

Efe a ddychwel fy enaid ; efe a'm harwain ar hyd llwybrau cyfiawnder er mwyn ei enw.

Ie, pe rhodiwn ar hyd glyn cysgod angau, ni ofnaf niweid ; canys yr wyt ti gyd â mi ; dy wialen a'th ffon a'm cysurant.

Ti a arlwyi ford ger fy mron yngwydd fy ngwrthwynebwyr ; iraist fy mhen âg olew ; fy phiol sydd lawn.

Daioni a thrugaredd yn ddiau a'm canlynant holl

Madou ha trugarez hep mar am heulio e-pad holl zeiziou va buhez ; hag e chomin e ti an Aotrou da viken.

EZAIAZ, 40

Dic'hlac'harit, dic'hlac'harit, va fobl, eme ho Toue.

Komzit hervez kalon Jeruzalem, kriit outi ez eo kaset da benn hec'h amzer a vrezel, distaolet he fallagriez, rak resevet he deus eus dourn an Aotrou daou-gement evit he holl fec'hedou.

Mouez unan o krial er gouelec'h : Kempennit hent an Aotrou, eeunit eur wenodenn d'hon Doue-ni el lec'hiou didud.

Pep traonienn a uhelaor, ha pep menez ha krec'hienn a izelaor ; al lec'hiou gwarigellek a vezo eeun hag al lec'hiou digompez kompezet.

Ha brud an Aotrou a zisklerior ha pep kig war eun dro hen gwelo ; rak genou an Aotrou a lavaras evel-hen :

Ar vouez a lavaras : Youc'h. Heñ a lavaras : Petra a youc'hin ? Pep kig a zo geot hag e holl sked evel bleunienn ar maez.

Gweñvi 'ra ar c'heotenn, ha koueza ar vleunienn ; rak Spered an Aotrou a c'houezas warni ; geot hep mar eo ar bobl.

Gweñvi 'ra ar c'heotenn, koueza ar vleunienn : ger hon Doue-ni, avat, a bado da viken.

AR BUGUL MAT

Krist a lavaras : Me eo ar bugul mat ; ar bugul

ddyddiau fy mywyd ; a phreswyliaf yn nhy yr Arglwydd yn dragywydd.

ESAIAH, 40

Cysurwch, cysurwch, fy mhobl, medd eich Duw.

Dywedwch wrth fodd calon Jerusalem, llefwch wrthi hi, gyflawni ei milwriaeth, ddileu ei hanwiredd, oherwydd derbyniodd o law yr Arglwydd yn ddau ddyblyg am ei holl bechodau.

Llef un yn llefain yn yr anialwch : Parottowch ffordd yr Arglwydd, unionwch lwybr i'n Duw ni yn y diffeithwch.

Pob pant a gyfodir, a phob mynydd a bryn a ostyngir ; y gwyr a wneir yn uniawn, a'r anwastad yn wastadedd.

A gogoniant yr Arglwydd a ddatguddir, a phob cnawd ynghyd a'i gwêl ; canys genau yr Arglwydd a lefarodd hyn.

Y llef a ddywedodd : Gwaedda. Yntau a ddywedodd : Beth a waeddaf ? Pob cnawd sydd wellt, a'i holl odidowgrwydd fel blodeuyn y maes.

Gwywa'r gwelltyn, syrth y blodeuyn ; canys Yspryd yr Arglwydd a chwythodd arno ; gwellt yn ddiau yw'r bobl.

Gwywa'r gwelltyn, syrth y blodeuyn ; ond gair ein Duw ni a saif byth.

Y BUGAIL DA

Crist a ddywedodd : Myfi yw'r bugail da ; y bugail da sydd yn rhoddi ei einioes dros y defaid. Eithr y

mat a ro e vuhez evit an deñved. Ar goprad, avat, hag an hini ne deo ket bugul, an hini n'eo ket perc'henn d'an deñved, a wel ar bleiz o tont, a zilez an deñved hag a dec'h ; hag ar bleiz o skrap hag a skign an deñved. Emañ ar goprad war dec'h en abeg m'eo eur goprad eo, ha n'en deus ket damant d'an deñved. Me eo ar bugul mat : anaout a ran va re-me hag anavezet oun ganto. Evel ma anavez an Tad ac'hanoun, evel-se ez anavezan-me an Tad ; hag e roan va buhez evit an deñved. Ha deñved arall a zo d'in ha ne dint ket eus an tropell-mañ ; ar re-se ivez a zo ret d'in o degas; ha va mouez-me a glevint, hag e vo eun tropell nemetken hag eur bugul.

Morgan Llwyd

LIZER DA GEMBREIZ KARET

... Perak emaoun-me o skriva d'it nemet d'az tihun e poent ha d'az tougen d'an drugarez peurbadel ? Perak e vefe al lizer karadek-mañ test ez eneb-te eun deiz a zeuio ? Lavar, te, hag a zo o lenn pe o selaou, ar geriou-mañ ennout da unan :

Berr eo buhez an den war an douar. Hir eo ar Beurbadelez. A briz bras eo an ene. C'houero eo ar pec'hed. Pounner eo al lezenn. Kriz eo ar valloz. Euzus an islonk hep goueled. Teil eo an douar. Taer eo Beelzebub, Roue an Teil. Ganas eo an dud, Striz eo dor ar vuhez, Kevrin eo an eil ganedigez. Teñval eo ar soñj, gwidreüs eo ar galon. Aheurtet ar mennerez, ijinek eo an askre. Meur eo ar Barner. Padus eo e varn. Goullo eo ar bed. Geot eo ar bobl. Kasaus

gwas cyflog a'r hwn nid yw fugail, yr hwn nid eiddo y defaid, sydd yn gweled y blaidd yn dyfod, ac yn gadael y defaid ac yn ffoi ; a'r blaidd sydd yn eu hysglyfio hwy, ac yn tarfu'r defaid. Y mae'r gwas cyflog yn ffoi, oblegid mai gwas cyflog yw, ac nid oes ofal arno am y defaid. Myfi yw'r bugail da ; ac a adwaen yr eiddof fi, ac a'm hadweinir gan yr eiddof fi. Fel yr edwyn y Tad fyfi, felly yr adwaen innau y Tad ; ac yr ydwyf yn rhoddi fy einioes dros y defaid. A defaid eraill sy gennyf, y rhai nid ynt o'r gorlan hon ; y rhai hynny hefyd sy raid i mi eu cyrchu ; a'm llais i a wrandawant ; a bydd un gorlan, ac un bugail.

Morgan Llwyd

LLYTHYR I'R CYMRY CARIADUS

... Pam yr wyf-i yn sgrifennu atat ond i'th ddeffro mewn pryd ac i'th ddwyn i'r drugaredd dragwyddol ? Pam y byddai y llythyr caredig yma yn dyst yn dy erbyn di ddydd a ddaw ? Dywaid di sydd yn darllain neu yn gwrando y geiriau hyn ynot dy hunan :

Byr yw bywyd dyn ar y ddaear. Hir yw Byth. Gwerthfawr yw'r enaid. Chwerw yw'r pechod. Trom yw'r gyfraith. Creulon yw'r felldith. Erchyll yw'r pwll diwaelod. Tomen yw'r ddaear. Taer yw Beelzebub, Brenin y Domen. Twyllodrus yw dynion, Cyfyng yw porth y bywyd, Dirgelwch yw'r ail enedigaeth. Tywyll yw'r meddwl, Dichellgar yw'r galon. Cyndyn yw'r ewyllys, Cyfrwys yw'r gydwybod. Mawr yw'r Barnwr. Parhaus yw ei farn. Gwag yw'r byd. Gwellt yw'r bobl. Gwrthun yw'r balch, ffôl yw'r cyfrwysaf.

eo an den balc'h, sot eo ar fina. Gwan eo ar c'hreñva Didalvez an den a ouenn uhela. Displed eo ar sarta, ha gwenvidik an neb a emziouero e-unan hag a bellaio diouz ar bed evit darempred an Tad hag ar Mab. Rak karantez eo Doue. Madelezus eo Krist. C'houek eo e spered. Kevrinus eo e c'hred. Gwir eo e c'her, Klok eo e hentou. Doun eo e guzul. Meur eo e zeiz. Lemm eo e sell. Kreñv eo e vrec'h. Hag e gerc'henn eo ar Baradoz. Gwenvidik eo e vugale. Sodien eo e enebourien. Didec'hus eo e soñj. Hir eo e habaster. Nerzus eo e Aviel ha marzus eo e breder war-dro e re.

Hag hep mar ivez, mignoned da Zoue eo kalz eus Breiz-Veuriz, ha skedus eo ar gurunenn a lakjod dirazañ. A Gembread, klask anezi, ha dilez pep tra abalamour d'ezi. Ha ma vennez beza e kerc'henn an Tad neñvel, bez heñvel outañ e karantez, glander, furnez, divuanegez, buhez, peoc'h, nerz hag uhelder neñvel.

Bez' ez eus tud kenedus, gouenn an hen Jakob, dare da sevel eus ar pri, ha daoust da se eus an neñvou e tiskennont. Emañ feunteuniou ar mor hollbad o tarza enno ha ne c'hall ar bed nag ar c'hig nag an diaoul o derc'hel er c'hloz nag o mirout din-dan an douar. Ar re-mañ a zo trec'h d'an tri bed, diabarz, diavaez hag a-us, ar re-mañ a zo kolonennou e templ Doue ha warno e skriver an Tri ano. Enno e lenner ano an Tad neñvel, a zo ar Roue divarvel, hag ar vamm neñvel, a zo Jeruzalem nevez war natu-riez aelel, hag ar breur neñvel Krist, ma ne deo dirazañ heol kreisteiz nemet evel eul leien du teñval, ha dre e ano nevez ne deus nemet nebeut a galz hen anavez. Aze ez en em ziskouez ar Baradoz, ha

Gwan yw'r cryfaf. Gwag yw'r boneddicaf. Gwael yw'r hoywaf, a gwyn ei fyd a'i gwado ei hunan ac a ymneilltuo oddi wrth y byd i gymdeithas y Tad a'r Mab. Canys cariad yw Duw. Mwyn yw Crist. Melys yw ei ysbryd. Dirgel yw ei sêl. Gwir yw ei air, Perffaith yw ei ffyrdd. Dwys yw ei gyngor. Mawr yw ei ddydd. Craff yw ei olwg. Cryf yw ei fraich. A'i fonwes yw Paradwys. Dedwydd yw ei blant. Ynfydion yw ei elynion. Anocheladwy yw ei feddwl. Hir yw ei amynedd. Nerthol yw ei Efengyl a rhyfedd yw ei ofal am ei eiddo.

Ac yn ddiamau hefyd, caredigion Duw yw llawer o'r Brutaniaid, a gloyw yw'r goron a osodwyd o'i blaen. O'r Cymro, ymorol amdani, a gad bob peth erddi. Ac os mynni fod yn monwes y Tad nefol, bydd debyg iddo mewn cariad, purdeb, doethineb, dioddefgarwch, bywyd, llonyddwch, nerth ac uwchder nefol.

Mae dynion gwych, hiliogaeth yr hen Jacob, yn barod i godi allan o'r pridd ac er hynny o'r nefoedd y disgynnant. Mae ffynhonnau y môr tragwyddol yn torri allan ynddynt ac ni all y byd na'r cnawd na'r cythraul mo'u cau na'u cadw dan y ddaear. Y rhai hyn a orchfygant y tri byd, oddi fewn, oddi allan, ac oddi fro, y rhain a fyddant golofnau yn nheml Duw ac arnynt hwy yr ysgrifennir y Tri henw. Ynddynt hwy y darllenir henw y Tad nefol, yr hwn yw'r Brenin anfarwol, a'r fam nefol, yr hon yw Caersalem newydd ar naturiaeth angelaidd, a'r brawd nefol Crist, o flaen yr hwn nid yw'r haul ganol dydd ond fel sachlen ddu dywyll, ac wrth ei henw newydd ni bydd ond ychydig o lawer a'i hedwyn. Yna yr ymddengys Paradwys, a phren y bywyd, ac arch y

gwezenn ar vuhez, hag arc'h an Testeni, hag ar mann kuz, hag ar bed diwelus a zo dre ar bed-mañ, hag hennez a bado da viken.

Ne daoler ket an traou-mañ d'ar c'hon. Boued ar moc'h eo ar mez ; hogen tud ar spered a gompren hag a zebr eus bara ar vuhez. Hag eno e tibabor ar merc'hed fur hag ar re ziskiant hag e lavaror gant eur vouez kreñv : « An neb a zo hudur, bezet hudur c'hoaz, hag ar goapaer berrwel bezet dall da viken ». Hogen an den peurvat a gred hag a welo gant e zaou-lagad ar Roue Jezuz en e gaerder, hag an idolou a gouezo dirazañ, hag ar rouanteleziou a blego d'ar pempvet roueelez, evel bugale Israel da Jozeb, evel a lavar ar Skritur hed-ha-hed.

Elis Wynne

AR BARZ KOUSKET

GWELEDIGEZ RED AR BED

.....Gwelout a raen eur Gêr bras-meurbet a vent ; ha miliadou a gêriou hag a rouanteleziou enni ; hag ar meurvor, evel eul lenn dro, en-dro d'ezi ; ha moriou arall, evel stêriou, ouz he c'hevrenna e rannou. Dre hir evezia, e welen ez oa anezi teir straed meur-dreist ; hag eur porrastell meur skedus e penn izela pep straed ; hag eun tour kaer war bep porrastell ; ha war bep tour ez oa eur Verc'h sart ha kaer souezus en he sav a-wel d'ar straed holl ; hag an tri zour eus an tu kein d'ar mogeriou o steki ouz troad ar c'hastell meur-hont. Hed-ha-hed d'an teir bras-meurbet-se, e welen eur straed treuz all, hag

Dystiolaeth, a'r manna cuddiedig, a'r byd anweledig sydd drwy'r byd hwn, a hwnnw a bery byth.

Ni theflir mo'r pethau hyn i'r cwn. Bwyd y moch yw'r mês, ond y rhai ysbrydol a ddeallant ac a fwytânt o fara'r bywyd. Ac yno y ceir gweled rhwng y morynion call a'r rhai anghall ac a dywedir â llais cryf, « Y sawl sydd frwnt, bydded frwnt eto, ar gwatwarwr coegddall bydded ddall fyth. » Ond y cyfiawn a gred ac a gaiff weled â'i lygaid y Brenin Iesu yn ei degwch, a'r delwau a gwympant o'i flaen, a'r teyrnasoedd a blygant i'r bumed frenhiniaeth, fel meibion Israel i Joseph, fel y dywaid yr ysgrythyrau yn helaeth...

Elis Wynne

Y BARDD CWSG

GWELEDIGAETH CWRS Y BYD

... Gwelwn un Ddinas anferthol o faintioli ; a miloedd o ddinasoedd a theyrnasoedd ynddi ; a'r eigion mawr, fel llyn tro, o'i chwmpas ; a moroedd eraill, fel afonydd, yn ei gwahanu hi yn rhannau. O hir graffu, gwelwn hi yn dair stryd fawr tros ben ; a phorth mawr disgleirwych y mhen isa' pop stryd ; a thwr teg ar bop porth ; ac ar bop twr yr oedd Merch landeg aruthr yn sefyll yng ngolwg yr holl stryd ; a'r tri thwr o'r tu cefn i'r caerau 'n cyrraedd at odre'r castell mawr hwnnw. Ar ohyd i'r tair anferthol hyn, gwelwn stryd groes arall, a honno nid oedd ond bechan a gwael wrth y lleill, ond ei bod hi yn lanwaith, ac ar godiad uwchlaw'r strydoedd eraill, yn myned

hounnez n'oa nemet bihan ha paour e keñver ar re all, daoust d'ezi da veza naet-tre, hag o sevel a-us d'ar straedou arall, o vont uhel, uhel war-du ar Reter ; hag an teir arall war-du an traoñ, etrezek an Hanternoz betek ar porrastellou meur.

N'hellis derc'hel pelloc'h hep goulenn ouz va c'heneil ka kaout a rafen aotre da gomz.

— Petra neuze ? eme an Ael, komz-te, selaou gant evez, evit na vo ket ret lavarout an hevelep tra d'it nemet eur wech.

— Grin, va Aotrou ; ha mar plij, emeve, pelec'h eo ar C'hastell-hont en Hanternoz ?

— Ar c'hastell d'an nec'h en aer, emezañ, a zo tra Belial, prins renerez an aer, ha rener an holl gêr veur en diaz ; hen gervel a reer Kastell an Achantour ; rak eun achantour bras eo Belial ; ha dre achantouriez emañ o terc'hel dindan e vanniel kement holl a welez ; nemet ar straed vihan treuz-hont. Eur prins bras eo hemañ, ha miliadou a brinsed dindanañ. Petra oa Kezar, pe Aleksander veur, e-skoaz d'ezañ ? Petra eo an Turk, ha Loeiz koz a Frañs, nemet gwizien d'ezañ ? Meur, ha meur dreist-penn, eo galloud, ha gwidre, ha mailhoni ar prins Belial, hag e armeou ivez a zo gantañ, diniver er vro izela.

— Evit petra emañ ar Merc'hed-se en o sav, emeve, ha piou int ?

— Goustad, eme an Ael, eur goulenn war eun dro; d'o c'harout ha d'o azeuli emaint aze.

— N'eo ket eston, e gwir, emeve ; ha ken karadek int, mar befen perc'henn treid ha daouarn evel e voen, me ivez a yafe da garout pe da azeuli ar re-se.

— Tav, tav, emezañ ; mar deo se a rafes eus da

rhagddi uwch, uwch tua'r Dwyrain ; a'r tair eraill ar i waered tua'r Gogledd at y pyrth mawr.

Ni fedrais i ymatal ddim hwy heb ofyn i'm cyfaill a gawn gennad i siarad.

— Beth, ynte ? eb yr Angel, ond siarad di, gwrando yn ystyriol, na orffo dywedyd yr un peth i ti ond unwaith.

— Gwna', fy Arglwydd ; ac ertolwg, ebr fi, pa le yw'r castell draw yn y Gogledd ?

— Y castell fry yn yr awyr, ebr ef, a piau Belial, tywysog llywodraeth yr awyr, a llywodraethwr yr holl ddinas fawr obry ; fe'i gelwir Castell Hudol ; canys hudol mawr yw Belial ; a thrwy hudoliaeth y mae e'n cadw tan ei faner y cwbl oll a weli ; oddieithr y stryd fechan groes acw. Tywysog mawr yw hwn, a miloedd o dywysogion dano. Beth oedd Caesar, neu Alecsander fawr, wrth hwn ? Beth yw'r Turc, a'r hen Lewis o Ffrainc, ond gweision i hwn ? Mawr, a mawr tros-ben, yw gallu, a chyfrwystra, a diwydrwydd y Tywysog Belial, a'i luoedd hefyd sy ganddo heb rifedi yn y wlad isa.

— I ba beth y mae'r Merched yna yn sefyll, ebr fi, a phwy ydynt ?

— Yn araf, eb yr Angel, un cwestiwn ar unwaith ; i'w caru a'u haddoli y maent yna.

— Nid rhyfedd, yn wir, ebr fi : a hawddgared ydynt, petwn perchen traed a dwylo fel y bûm, minnau awn i garu neu addoli y rhai hyn.

— Taw, taw, ebr yntau ; os hynny a wnait â'th aelodau, da dy fod hebddynt : gwybydd dithau, ysbryd anghall, nad yw'r tair tywysoges hyn ond tair hudoles ddinistriol, merched y Tywysog Belial ; a'u holl degwch a'u mwynder, sy'n serennu'r strydoedd,

izili, mat eo d'it beza hepzo : Meiz te ivez, spered difur, ne deo an teir frinsez-se nemet teir achantourez wastus, merc'hed ar prins Belial ; hag o holl gened hag o hegarated, a zo o steredenna ar straedou, ne deo nemet eur gwiskad war disleberded ha krizder ; emañ an teir en diabarz, evel o zad, leun a vinim marvus.

— Gwa me ! ha posupl eo ? emeve trist-kenañ, klañv gant o c'harantez.

— Re wir, siouaz, emezañ. C'houek, d'az meno, ar skedi a reont o-zeir war o azeulerien. Mat, emezañ, bez' ez eus er sked-hont kalz a vreou marzus ; emañ ouz o dalla rak gwelout an higenn ; emañ ouz o sebeza rak teurel evez d'o riskl ; hag ouz o leski gant eur c'hoant dreist diwalc'hus da vuioc'h anezañ, hag heñ o veza eur binim marvus, o vaga enno kleñvedou dibareüs, na c'hello eur mezeg, ya, nag an ankou, birviken o yac'haat ; na tra, mar ne gaver ar medisinerez neñvel, a c'halver pened, da zislonka an droug e poent, ken na intro re bell, diwar bara re warno.

— Perak, emeve, ne venn Belial an azeulerez d'ezañ e-unan ?

— Met an hevelep tra eo, emezañ : emañ al Louarn koz o kaout e azeuli en e verc'hed ; peogwir, tra ma vo eun den stag ouz ar re-se, pe ouz unan eus an teir, emañ-heñ hep mar dindan arouez Belial, hag o wiska e lifre.

— Penaos, emeve, e c'halvit-c'houi an teir achantourez-se ?

— Ar bella ahont, emezañ, a c'halver Balc'hder, merc'h hena Belial ; an eil eo Plijadur ; ha Gounid eo an dosta amañ : an teir-se eo an drinded emañ ar bed ouz hec'h azeuli.

nid yw ond wynebiad ar wrthuni a chreulonder ; mae'r tair oddi mewn, fel eu tad, yn llawn o wenwyn marwol.

— Och fi ! ai posibl ? ebr fi'n athrist iawn, ar glwyfo o'u cariad.

— Rhy wir, ysywaeth, ebr ef. Gwych gennyt y pelydru y mae'r tair ar eu haddolwyr ; wel, ebr ef, mae yn y pelydr acw lawer swyn ryfeddol ; mae e'n eu dallu rhag gweled bach ; mae e'n eu synnu rhag ymwrando â'u perygl ; ac yn eu llosgi â thrachwant diwala am ychwaneg ohono, ac yntau yn wenwyn marwol, yn magu ynddynt glefydau anesgorol, na ddichon un meddyg, ie, nac angau, byth bythoedd eu hiachau ; na dim, oni cheir ffisigwriaeth nefol, a elwir edifeirwch, i gyfog y drwg mewn pryd, cyn y greddfo yn rhybell, wrth dremio gormod arnynt.

— Pam, ebr fi, na fyn Belial yr addoliant iddo ei hunan ?

— Ond yr un peth yw, ebr ef : mae'r hen Gadno yn cael ei addoli yn ei ferched ; oblegid tra bo dyn ynglyn wrth y rhai hyn, neu wrth un o'r tair, mae e'n sicr tan nod Belial, ac yn gwisgo'i lifrai ef.

— Beth, ebr fi, y gelwch chwi'r tair hudoles yna ?

— Y bella' draw, eb ef, a elwir Balchder, merch hyna' Belial ; yr ail yw Pleser ; ac Elw ydy'r nesa' yma : y tair hyn yw'r drindod y mae'r byd yn ei addoli.

— Atolygaf henw'r Ddinas fawr wallwfus hon, ebr fi...

— Oes, ebr ef, hi a elwir y Ddinas Ddihenydd.

—Och fi ! ai dynion dihenydd, ebr fi, yw'r cwbl sy ynddi ?

— Y cwbl oll, ebr yntau, oddieithr ambell un a

— Goulenn a rin ano ar Gêr veur gouelvanusmañ, emeve...

— Ya, emezañ, hi a c'halver ar Gêr Diorin.

— Gwa me ! ha tud diorin, emeve, eo an holl a zo enni ?

— An holl, emezañ, nemet unan bennak a dec'ho kuit d'ar gêr uhela war-laez, a zo dindan ar Roue Immanuel.

Theophilus Evans

MELEZOUR AN OADVEZIOU KENTA

ISTOR MEURZIN

Gourzeirn neuze, den penn-skañv evel m'oa, a yeas war-gil war-du Gwinez, hag evel Saul, en e enkadenn o kuzuliata gant divinourez Endor, evel-se hen ivez a c'houlennas kuzul digant e furien, tud marteze tamm ebet poellekoc'h egetañ, a-zivout petra oa ar gwella d'ober en eur seurt reuz ha diaester. Hag o aviz-i oa, hepmuiken, sevel eur c'hastell en Ereri evit m'o defe eur chomlec'h diogel en eul lec'h gouez pell diouz gwel ar bed. Hogen kement a saved en deiz, mar deo gwir an danevell, a goueze en noz, ha ne c'helled e mod ebet ober d'al labour menel en e sav.

Hag ar roue a c'houlennatas an divinourien, hag e zaouzek privarz, nemet n'ouient petra da respont. Hogen e lavaras unan anezo, eun tammig muioc'h a skiant-penn ennañ eget er re all :

— Lavaromp eun dra dic'hallus da veza, evit na vo abeg en divinourien.

ddiango allan i'r ddinas ucha'fry, sy tan y Brenin Immanuel.

Theophilus Evans

DRYCH Y PRIF OESOEDD

HANES MYRDDIN

Gwrtheyrn yno, dyn pen-dreigl ag oedd, a aeth ar encil tua Gwynedd, ac megis Saul yn ei gyfyngdra yn ymgynghori â'r ddewines o Endor, felly yntau a ymgynghorodd â'i ddoethion, gwyr ond odid ddim callach nag yntau, ynghylch pa beth oedd orau wneuthur yn y fath adfyd a chaledi. A'u barn hwy oedd, yn un a thytun, i adeiladu castell o fewn Eryri fel y caffent rwy breswylfa ddiogel mewn lle anial allan o olwg y byd. Ond cymaint a adeiledid y dydd, os gwir yw'r chwedl, a syrthiai yn y nos, ac ni ellid mewn modd yn y byd beri i'r gwaith sefyll.

A'r brenin a ymofynnodd â'r dewiniaid, a'i ddeuddeg prifardd, ond ni fedrent beth i ateb. Ond ebe un ohonynt, ac ychydig fwy o synnwyr pen ynddo nag yn y lleill :

— Dywedwn rhywbeth amhosibl i fod, rhag na bo anair i'r dewiniaid.

Felly ym mhen ychydig, megis pe buasent wedi hylldremio ar y planedau, adrodd a wnaethant :

— Pe ceid gwaed mab heb dad iddo, a phe cymysgid hwnnw â'r dwfr ac â'r calch, fe saif y gwaith.

— Garw yw eich chwedl, ebe Gwrtheyrn ; ac yn gall ei wala (yn hyn, megis ym mhob peth arall), efe

Evel-se a-benn nebeut, evel pa vijent bet oc'h arvesti ouz ar planedennou, lavarout a rejont :

—Mar befe gwad eur mab hep tad d'ezañ, ha ma vefe kemmesket hennez gant an dour hag ar raz, e chomo al labour en e sav.

— Garo eo ho lavar, eme C'hourzeirn ; ha poellek pez a c'halle (e kement se evel e pep tra all), heñ a gasas ofiserien da bep lec'h eus Kembre, peogwir e Kembre ez oa gantañ galloud ivez, da c'houlenn pelec'h e voe ganet eur mab hep tad d'ezañ.

Ha goude ergerzout, evit an darnvuia, an holl gorniou-bro, evit deverrañs bras ar bobl, e teuas daou anezo d'eur gêr a anved Kerveurzin ; hag e toull-dor ar gêr e klevent daou baotr yaouank o rendaeli. Ano an eil oa Meurzin, ha Deunot an hini all. Deunot a lavaras da Veurzin :

— Perak e tabutez-te ganen-me ? Rak eun den dichañsus out-te hep tad, ha me a zo a lignez roueel a-berz tad ha mamm.

— Bezet gwir da lavar, eme ar gannaded neuze an eil ouz egile ; hag ez ejont da vaer ar gêr da ziskouez o lizer-galloud da gas Meurzin hag e vamm davet ar roue da Winez. Goude ma voent deut dirazañ, Gourzeirn a c'houlennas mab da biou oa ar paotr. Hag ar vamm a respontas, ez oa hi oa e vamm, hogen ne ouie-hi piou oa e dad.

— Penaos e c'hall kement-se beza ? eme ar roue.

— Unverc'h oan, emezi, da roue Deved ; va zad am roas da leanez e Kerveurzin, hag en amzer-se e voe ganet ar mab-hont.

Ha souezi a reas ar roue kenañ o klevout kement-se, hag e c'houlennas degas Meugain Dewin davetañ,

a anfonodd swyddogion i bob man o Gymru, canys yng Nghymru yr oedd ganddo awdurdod eto, i ymofyn pa le y ganesid un mab heb dad iddo.

A gwedi tramwyo gan mwyaf yr holl ardaloedd er cryn ddifyrrwch i'r bobl, y daeth dau ohonynt i dref a elwid Caerfyrddin ; ac ym mhorth y ddinas y clywent ddau lanc ieuanc yn ymdaeru. Enw'r naill oedd Myrddin, a Dynawt y llall. Ebe Dynawt wrth Myrddin :

— Pa achos yr ymrysoni di â myfi ? Canys dyn tynghetfenawl wyt ti heb dad, a minnau sydd o lin brenhinol o ran tad a mam.

—Boed wir dy chwedl, ebe'r cenhadon yno wrth ei gilydd ; ac a aethant at faer y dref i ddangos eu hawdurdod i ddwyn Myrddin a'i fam at y brenin i Wynedd. Gwedi eu dyfod ger bron, Gwrtheyrn a ofynnodd mab i bwy oedd y llanc. A'i fam a atebodd, mai hyhi oedd ei fam, ond nas gwyddai hi pwy oedd ei dad.

— Pa fodd y gall hynny fod ? ebr y brenin.

— Un ferch oeddwn, ebe hi, i frenin Dyfed ; fy nhad a'm rhoddes i yn fynaches yng Nghaerfyrddin, a'r amser hwnnw y ganwyd y mab rhacw.

A rhyfeddu a wnaeth y brenin yn fawr i glywed hynny, ac a archodd ddwyn Meugain Ddewin ato, ac a ofynnodd iddo a allai hynny fod ?

— Gall, o frenin, eb efe ; ac a draethodd ei resymau, y fath ag oeddynt, i brofi hynny. Y brenin ar hynny a ddywedodd wrth Myrddin :

— Y mae'n rhaid i mi gael dy waed.

— Pa les a wna fy ngwaed i mwy na gwaed dyn arall ? ebe Myrddin.

— Am ddywedyd o'm deuddeg prifardd y pair dy

hag e c'houlennas outañ hag e c'helle kement-se beza ?

— Gall, o roue, emezañ ; hag e tisplegas e abegou, ar seurt ez oant, da broui kement-se. Ar roue, war-se, a lavaras ouz Meurzin :

— Emañ ret d'in kaout da wad.

— Pe vad a raio va gwad-me muioc'h eget gwad eun den all ? eme Veurzin.

— P'o deus lavaret va daouzek privarz e lako da wad-te al labour da chom en e sav da viken, eme ar roue.

Ha Meurzin neuze a c'houlennas ouz an divinourien petra a oa o sparla hag o rouestla al labour, ha pa ne c'hellent rei respont d'ezañ heñ o galvas touellerien ha treitourien c'haouiat.

— An abeg na chom al labour en e sav, emezañ, eo dre ma 'z eus eur c'houndoun dindan diazez ar savadur.

Ha pa voe, hervez e c'houlenn, kleuzet an douar dindan, e kavjod eur c'houndoun eno diarvar a-walc'h, evel m'en doa barnet en a-raok. Hag ar roue war se a enoras Meurzin ; lakaat avat a reas laza an daouzek privarz dre m'oant touellerien hag o rei da wir ar pez na ouient. Bez' e weler o beziou eno hizio c'hoaz, anavezet mat dindan ano Beziou an Divinourien.

HEWEL VAT

Ar brudeta eus holl brinsed Kembre oa Hewel Vat, a zeraouas e renadur er bloavez 940. Heñ a urzias lezennou mat d'o mirout dre Gembre holl, ma raed ganto peurvuia betek en amzer Herri ar Seizvet, Roue Bro-Saoz, ha douaren da Owen Tudur eus Enez Vôn.

waed di i'r gwaith sefyll yn dragywydd, ebr y brenin.

A Myrddin yno a ofynnodd i'r dewiniaid am yr achos ag oedd yn llestair ac yn rhwystro'r gwaith, a phryd nas gallasant roddi ateb iddo efe a'i galwodd yn dwyllwyr a bradwyr celwyddog.

— Yr achos na saif y gwaith, eb efe, yw, am fod llync-lyn dan wadn yr adeilad.

A phan, wrth ei arch ef, y cloddiwyd y ddaear oddi tanodd, fe gafwyd llyn-llwnc yno yn ddilys ddigon, megis yr oedd efe yn barnu ym mlaen llaw. A'r brenin ar hynny a anrhydeddodd Fyrddin, ond a barodd ladd y deuddeg prif-fardd am eu bod yn dwyllwyr, ac yn cymryd arnynt y peth ni wyddent. Y mae eu beddau i'w gweled yno hyd heddiw, yn adnabyddus wrth enw Beddau'r Dewiniaid.

HYWEL DDA

Yr enwocaf o holl dywysogion Cymru oedd Hywel Dda, yr hwn a ddechreuodd ei deyrnasiad yn y flwyddyn 940. Efe a drefnodd gyfreithiau da i'w cadw drwy holl Gymru, y rhai a arferid gan mwyaf hyd yn amser Harri y Seithfed, Brenin Lloegr, ac wyr i Owen Tudur o ynys Môn. Pan welodd Hywel, ebe'r Cronicl, gam arfer defodau ei wlad, efe anfonodd am Archesgob Tyddewi a'r holl esgobion eraill a oeddynt yng Nghymru, a'r holl brig eglwyswyr a oedd tanynt, y rhai oeddent i gyd yn saith ugain ; ac hefyd holl arglwyddi, baryniaid a phendefigion y wlad. Ac yna y parodd i chwech o'r rhai doethaf ohonynt ym mhob cwmwd ddyfod ger ei fron ef yn ei lys yn y Ty Gwyn ar Dâf, lle y daeth efe ei hunan, ac a arhosodd yno.

Pa welas Hewel, eme an Danevell, kamm impliij kustumou e vro, e lakaas kerc'hat arc'heskob Ti Devi hag an holl eskibien arall a oa e Kembre, hag an holl dud a iliz uhel-renk a oa dindano, ma oant en holl seiz-ugent ; hag ouspenn, holl aotrounez, baroned hag uhelidi ar vro. Ha neuze e reas da c'houec'h eus ar re fura anezo e pep kombod dont dirazañ en e lez en Ti Gwenn war Dâv, e lec'h ma teuas-heñ e-unan, hag e chomas eno gant e uhelidi, eskibien, tud a iliz, hag e wizien e-pad ar C'horaïz o yuni hag o pedi da gaout skoazell ar Spered Glan e doare ma c'hellfe adurzia ha reiza lezennou ha kustumou Bro Gembre, e sell doujañs Doue hag evit gouarn ar poblou e peoc'h ha reizded.

Hag e dibenn ar C'horaïz, heñ a zilennas daouzek eus ar re fura anezo holl, gant an doktor brudet eus ar reiz Blegwryd, den fur desket-dreist, hag a c'hourc'hemennas d'ezo sellout piz ouz holl lezennou ha kustumou Kembre, ha dastum ar re a oa talvoudus, ha diskleria ar re a oa teñval hag arvarus, ha terri ar re a oa dreist-ezomm. Hag evel-se e kempennas teir lodenn eus ar Reiz, da lavarout eo da genta ar reiz a-zivout renerez al Lez, ha goskor ar Prins ; an eil a-zivout ar mererez-stad ; hag an trede a-zivout ar penna kustumou, hag ar gwiriou prevez. Ha neuze goude o lenn hag o embann, e lakaas skriva tri levr eus ar reiz ; da lavarout eo, unan da veza implijet dalc'hmat en e lez, an eil d'e virout en e lez en Aberfrao, hag an trede e lez Dinevor, e doare ma c'hallfe an teir Rann-vro o implijout hag o heulia pa vefe breudou. Ha da redia senti outo, heñ a reas d'an arc'heskob embann an eskumunugenn a-enep ar re holl a rafe penn outi.

gyda'i bendefigion, esgobion, eglwyswyr, a'i ddeiliaid drwy y Grawys mewn ympryd a gweddïau am gymorth yr Ysbryd Glân, modd y gallai adferu ac atgyweirio cyfreithiau a defodau gwlad Cymru, er anrhydedd i Dduw, ac er llywodraethu y bobloedd mewn heddwch a chyfiawnder.

Ac ym mhen diwedd y Grawys, efe a ddetholodd ddeuddeg o'r rhai doethaf o'r cwbl, gyda'r Doctor enwog o'r gyfraith Blegwryd, gwr doeth dysgedig iawn, ac a orchmynnodd iddynt chwilio yn fanwl holl gyfreithiau a defodau Cymru, a chynnull allan y rhai oeddent fuddiol, ac esbonio y rhai oeddynt dywyll ac amheus, a diddymu y rhai oeddynt arddigonaidd. Ac felly yr ordeiniodd efe dair rhyw o'r Gyfraith, sef yn gyntaf, cyfraith ynghylch Llywodraeth y Llys, a theulu'r Tywysog ; yr ail ynghylch y cyfoeth cyffredinol ; a'r drydedd ynghylch y prif ddefodau, a breiniau neilltuol. Ac yna, wedi eu darllen a'u cyhoeddi, y peris efe ysgrifennu tri llyfr o'r gyfraith ; sef un i'w arfer yn wastadol yn ei lys, a'r ail i'w gadw yn ei lys yn Aberffraw, a'r trydydd yn llys Dinefawr, modd y gallai y tair Talaith eu harfer a'u mynychu pan fyddai achosion. Ac i gymell ufudd-dod iddynt efe a beris i'r archesgob gyhoeddi ysgymundod yn erbyn y sawl oll a'i gwrthladdai hi.

John Jones Glan y Gors

AR STERENN DINDAN AR C'HOUMOUL

AMERIKA HA FRANS

Ne zarvezas d'ar vodadeg a reas reolennou ha lezennou gouarnamant Amerika, tamm ebet ober eul lezenn da sevel deogou evit derc'hel beleien da lenn ha da brezeg eur gredenn bet graet gant ar Romaned pe an Durked, pe koz laeron bennak arall a oa hag a zo o tibourc'ha ar werin, ha kement-se en ano eur bilpous bennak a gredenn. Hogen emañ en Amerika distrob da bep den azeuli evel ma venno, ha paea evit ar gredenn a venno, pe baouez a baea evit kredenn ebet, mar kav kement-se ar gwella. Emañ perziermor Amerika ken digor, ha ken prest da resev an dud a fello d'ezo beva dieub, hag a c'hello tec'hout diouz ivinou ar vac'homerien, hag ez eo doriou an neñv da zegemer ar bec'herien eus krabanou Satan. Ha souezus oa dre se e ve tud onest, a zo c'hoant d'ezo kavout peoc'h ha justis, o vont di ; ha daoust d'ezo da c'houzañv buhez kalet war an derou, e vo o bugale-i desavet en eur vro dieub ! Emañ pep den eno o veva diouz e soñj e-unan ; ha ne deo ret d'ezañ plega da neb nemet da lezenn ar vro, ha n'eus ket eno eun den rok a-walc'h evit gervel pobl Amerika : — va fobl-me.

Pa en em zisklerias pobl Amerika dizalc'h diouz pep gouarnamant arall, ez oa kement-se evel sterenn beure ar frankiz ; ha daoust da roue Bro-Saoz kas soudarded evel koumoul da guzat ar sterenn, en em ziskouez a reas-hi ; ha pa zeuas gwent ar justis da

John Jones Glan y Gors

SEREN TAN GWMWL

AMERICA A FFRAINC

Ni ddarfu'r gynulleidfa a wnaeth reolau a chyfreithiau llywodraeth America, ddim gwneuthur cyfraith i godi degymau i gadw offeiriadau i ddarllen ag i bregethu crefydd wedi ei wneud gan y Rhufeiniaid neu'r Tyrciaid, neu ryw wag ladron eraill, a oedd ac y sydd yn ysbeilio y werin, a hynny yn enw rhyw ragrith o grefydd. Ond y mae'r America yn rhydd i bob dyn addoli fel ag y mynno, a thalu at grefydd a fynno, neu beidio â thalu at grefydd yn y byd, os bydd ef yn gweled hynny'n orau. Mae porthladdoedd yr America mor agored, ac mor barod i dderbyn pobl a fo am fyw yn rhyddion, ac a fedro ddiengyd o ewinedd gorthrymwyr, ag ydyw pyrth y nef i dderbyn pechaduriaid o grafangau Satan. A oedd ryfedd gan hynny fod pobl onest sydd yn chwennych cael llonyddwch a chyfiawnder, yn myned yno ; ac er iddynt ddioddef caledfyd ar y cychwyn, mi fydd eu plant hwy yn cael eu dwyn i fyny mewn gwlad rydd ! Mae pob dyn yno yn byw wrth ei feddwl ei hun ; ac ni raid iddo ymostwng i neb ond i gyfraith y tir, ac nid oes yno yr un dyn mor rhyfygus â galw pobl America : — fy mhobl i.

Pan gyhoeddodd pobl America eu hunain yn rhyddion oddi wrth bob llywodraeth arall, yr oedd hynny megis seren fore rhyddid ; ac er i frenin Lloegr ddanfon milwyr megis yn gwmwl i orchuddio'r seren, ymddangos a wnaeth hi ; a phan ddaeth gwynt

c'houeza ez diroll eus ar c'hornog, e tec'has ar c'houmoul war-du ar reter ; evel-se war darz an deiz ec'h en em ziskouezas ar steredenn en he sked dirak ar bed. Ar bobl a gemeras ar muia a evez ouz ar sterennhont oa pobl Frañs. En hevelep doare hag eun den bet en deñvalijenn o voema, hag o laouenaat o welout splannder ar goulou ; evel-se ez oa pobl Frañs bet dalc'het a-dreuz kalz a amzeriou en deñvalijenn dindan eur mac'herez dic'houzañvus, p'o doe avat bet eur wech gwel war steredenn ar frankiz, ne fellas ken d'ezo diskuiza e peoc'h ken na c'helljont skigna ar c'houmoul hag al lusenn a oa o klask kuzat goulou ar frankiz. Daoust d'eun hed gwadek a rouaned hag a briñsed, hag ar pab er penn anezo, sevel armeou hag armou da glask derc'hel pobl Frañs en deñvalijenn hag er moustrerez, emañ c'hoaz ar Frañsizien, goude emganna meur a grogad kalet a-enep pennou kurunennek Europa, gounezet ganto an trec'h e pep kornad-bro, o seblantout mennout beva dindan eur gouarnamant eus ar vro e tud dieub, en desped da holl rouaned ar bed.

Ne deo ket e sell derc'hel pobl Frañs dindan moustrerez eur roue, oa an abeg hepken d'ar rouaned da sevel en o eneb, hogen rak aon d'o sujidi o-unan dont da welout sterenn ar frankiz oa an abeg d'ezo da veza ken vil e-keñver ar Frañsizien ; rak pa oa eur roue e Frañs, e veze roue Bro-Saoz hag heñ hep dont a-benn d'en em glevout, hag abalamour da se o vrezeli an eil ouz egile, hag o kas ar Saozon hag ar Frañsizien penn-ouz-penn d'en em ganna ha d'en em skrapa kenetrezo, hag i er gêr war bluegou, unan e Paris hag an hini all e Lunden, o lenn ar c'heleier, hep na riskl na tourni tost d'ezo. Mar kleve roue eur

cyfiawnder i chwythu yn dymhestlyd o'r gorllewin, mi chwalodd y cymylau tua'r dwyrain ; felly ar doriad y dydd ymddangosodd y seren yn ei phelydr ger bron y byd. Y bobl a gymrodd fwyaf o sylw o'r seren uchod oedd pobl Ffrainc. Yr un fath â dyn wedi bod yn y tywyllwch yn rhyfeddu, ac yn llawenu weled llewyrch oleuni ; felly yr oedd pobl Ffrainc wedi cael eu cadw dros llawer o oesoedd mewn tywyllni tan orthrymder anoddefadwy, ond pan gawsant unwaith olwg ar seren rhyddid, ni ddarfuant byth orffwyso'n esmwyth nes y cawsant chwalu'r cymylau a'r caddug a oedd yn ceisio gorchuddio golau rhyddid. Er i haid waedlyd o frenhinoedd a thywysogion, a'r pab yn ben arnynt, godi byddinoedd ac arfau i geisio cadw pobl Ffrainc mewn tywyllwch a gorthrymder, eto mae'r Ffrancod, ar ôl ymladd llawer brwydr galed yn erbyn pennau coronog Ewrop wedi ennill y maes ymhob talaith, ac yn debyg o fynnu byw tan lywodraeth wledig yn bobl ryddion, heb waethaf holl frenhinoedd y byd.

Nid o ran cadw pobl Ffrainc tan orthrymder brenin, oedd yr unig achos i'r brenhinoedd godi yn eu herbyn, ond rhag ofn i'w deiliaid eu hunain gael golwg ar seren rhyddid oedd yr achos iddynt fod mor filain yn erbyn y Ffrancod ; canys pan oedd brenin yn Ffrainc, mi fyddai brenin Lloegr ac yntau yn methu cytuno, ac oherwydd hynny yn rhyfela a'i gilydd, ac yn gyrru'r Saeson a'r Ffrancod yn benben i ladd ac i ysbeilio ei gilydd, a hwythau gartref ar glysdogau, un yn Paris a'r llall yn Llundain, yn darllen y newyddion, heb na pherygl na chynnwrf yn agos atynt. Os clywai brenin un deyrnas fod naw mil o'i wyr ef wedi eu lladd wrth lladd deng mil o'r lleill, dyna fuddugoliaeth hynod, a

vro ez oa nao mil eus e dud bet lazet en eur laza dek mil eus ar re all, sed aze eun trec'h dispar, eun nevezinti mat-tre, hag eun abeg da c'houlaoui ar fenestri, ha da youc'hal ha lakaat bole er c'hleier, ha da leuskel tennou e-pad tri devez, hag an holl laouenedigeziou-mañ abalamour m'o doa naontek mil eus hor c'hendud en em gannet ha drailhet a-zevri ; ha kement-se da blijout d'eun dournad bennak a dud fronellou-uhel, balc'h, e doare d'ezo da zerc'hel o c'hargou hag o galloud ; hag an eskibien hag ar veleien o kredi goulenn en o fedennou berz ha gounid d'an eil bro da derri o gouzoug, ha da laza, ha da leski tud ar vro all. Sed aze eun askell a seblant kredenn, diboell a-walc'h da lakaat gwad eun den, gant eun tammig a gizidigez ennañ, da redek yen en e wazied.

Samuel Roberts

PEOC'H HA BREZEL

KREDO

Embann en deus graet ar skrivagner a vare da vare a-zoug ar pemzek bloavez diweza-mañ kalz a notennou berr a-zivout drougiez ar brezel ; hag emañ oc'h adembann eun dastumadenn eus lod anezo er stumm-mañ evel eun diskleriadur eus e gredenn start :

1. Emañ Gouarnamantou Europa, diouz en em isa bloavez goude bloavez, hag oadvez goude oadvez, da zerc'hel diazezadennou brezel an eil a-enep d'egile,

newydd da iawn, ac achos goleuo ffenestri, a bloeddio a chanu clychau a saethu am dridiau, a'r holl orfoledd yma oherwydd bod pedair mil ar bymtheg o'n cydgreaduriaid gwedi lladd a darnio ei gilydd mewn gwaed oer ; a hynny i foddio rhyw ychydig nifer o bobl ffroenuchel, feilchion, er mwyn iddynt hwy gael cadw mewn llefydd ac awdurdod ; a'r esgobion a'r offeiriaid yn cymryd arnynt weddïo am lwyddiant a rhwydeb i'r naill deyrnas dorri cyrn gyddfau, a lladd, a llosgi pobl y deyrnas arall. Dyna asgell o rith crefydd, yn ddigon di-reswm, i wneud i waed dyn a rhyw ychydig o deimlad ynddo, redeg yn oer yn ei wythiennau.

Samuel Roberts

HEDDWCH A RHYFEL

CREDO

Cyhoeddodd yr ysgrifennydd o bryd i bryd yn ystod y pymtheng mlynedd diwethaf amryw nodiadau byrion mewn perthynas y ddrygedd Rhyfel ; ac y mae am atgyhoeddi crynhoad o rai ohonynt yn y dull yma fel cyffes o'i gred sefydlog :

1. Fod Llywodraethau Ewrob, wrth gydymannog flwyddyn ar ôl blwyddyn, ac oes ar ôl oes, i gynnal sefydliadau milwraidd y naill ar gyfer y llall, yn diystyru addysgiadau egluraf y Gwaredwr, ac yn mathru dan eu traed egwyddorion pwysfawrocaf yr efengyl.

oc'h ober fae war genteliou sklaera ar Salver hag o voustra dindan o zreid penn-reolennou pouezusa an aviel.

2. Emañ eur giriegez spouronus o poueza warno en abeg d'o c'harantez diboell d'ar veli, d'ar bri, ha d'ar perc'henna diazezadennou brezel.

3. Ez eo ouz doriou ar gouarnamantou galloudusa, evel hini Bro-Saoz ha Frañs ha Rusia emañ ar rann vrasa eus an droug o c'hourvez.

4. Ez eo daouarn an arz chadennet-pounner, hag ez eo diouskoaz an ijinerez sammet-spontus ; hag ez eo levezon pep vertuz ha deskamant hogos diskaret dre an dispign, hag ar preizerez, hag ar rogentez, hag al lontegez, hag an diegi, hag ar gwasta, hag ar gwidreou hag ar varbariez a gaver e pep amzer kevredet gant an diazezadennou brezel.

5. Ez eo an diazezadennou brezel bet e pep amzer skoilhou war hent an eskemmou etre ar broiou ha trubuilhou war gwenodenn o feoc'h : hag e kendalc'hint da veza traou a-dreuz ha trubuilhou evel-se keit ha ma vezint dalc'het en o ment a-vremañ.

6. E vije bet aes-tre da leziou kreñva Europa a-zoug an daou-ugent bloavez diweza degemer doare efedusoc'h eget armou brezel evit kloza o rendaelou ha suraat peoc'h ar bed, m'o dije dibabet kement-se ha kevezet e sell a gement-se.

7. Ez int troet-krenn a-enep da vicher goz enorus ar brezel koueza e dispriz, hag emaint war-nes fata dre soñjal en he c'hoazadur.

Tamallet-pounner eo bet ar skrivagner e-pad holl red an daou vloavez diweza, dre m'en deus c'houitet da zidamall ar brezel bremañ gant Rusia. Diskleriet eo bet meur a wech evel eun den disleal ouz e vro,

2. Fod euogrwydd arswyddus yn gorwedd arnynt oherwydd eu hoffter gwallgofus o rwysg a bri ac elw sefydliadau milwraidd.

3. Mai wrth ddrysau y Llywodraethau galluocaf, megis yr eiddo Lloegr a Ffrainc a Rwsia, y mae'r rhan fwyaf o'r drwg yn gorwedd.

4. Fod dwylo celfyddyd yn cael eu llyffetheirio yn drwm, a bod ysgwyddau diwydrwydd yn cael eu beichio yn ofnadwy ; a bod dylanwad pob rhinwedd ac addysg bron cael ei lethu drwy y draul, a'r trais, a'r traha, a'r glythineb, a'r diogi, a'r difrod, a'r dichellion, a'r barbareidd-dra a geir pob amser yn gysylltiedig â phob sefydliadau milwraidd.

5. Fod sefydliadau milwraidd wedi bod bob amser yn dramgwyddiadau ar ffordd cydfasnachaeth gwahanol deyrnasoedd, ac yn brofedigaethau ar lwybr eu tangnefedd : ac y parhant i fod yn dramgwyddiadau ac yn brofedigaethau felly cyhyd ag y cânt eu cynnal yn eu rhwysg presennol.

6. Y buasai yn hawdd iawn i lysoedd cryfaf Ewrob, yn ystod y deugain mlynedd diwethaf, fabwysiadu moddion effeithiolach nag arfau rhyfel er terfynu eu dadleuon, a diogelu tangnefedd y byd, pe buasent yn dewis hynny, ac yn cydymgais am hynny.

7. Eu bod yn anewyllysgar iawn i hen grefft ogoneddus rhyfel syrthio i anfri, a'u bod bron ymollwng i lewygfeydd wrth feddwl am ei darfodigaeth.

Beiwyd yr ysgrifennydd yn drwm drwy holl rediad y ddwy flynedd ddiwethaf, am ei fod yn methu cyfiawnhau'r rhyfel presennol â Rwsia. Dynodwyd ef lawer gwaith fel dyn anffyddlon i'w wlad, ac fel amddiffynnydd gormes Rwsia : ond gall dystio'n

hag evel eun difennour mac'homerez Rusia : hogen testenia a c'hall dizamant ne deo tamm ebet disleal ouz bro goz e c'hanedigez. Karout a ra e vro, hag he meuli birvidik evit pep tra a welo kaer hag hegar en he doare ; ha diouz an tu all ez eo her a-walc'h d'he zamall a-zivout kement a welo enni a-dreuz da frankiz hag eeunded ha sevended an aviel.

Gwilym Hiraethog

TROADUR DEN KOZ AN HAVOD

ROBIN AR GLABOUS ER POULL

... Antronoz, evel ma tegouezas an dra, piou a zeuas d'an Havod, nemet Robin ar Glabous. Aet ez oa Robin d'an nozveziadeg laouen hep e bedi en nozveziadeg araok ; Bob avat hag e ziou c'hoar a oa aet er-maez kent d'ezañ erruout eno. Bez' e oa gantañ eur bern istoriou da gonta d'an hini koz, mar kavfe tro. Unan bennak en doa lavaret d'ezañ en nozvez laouen ez oa merc'hed an Havod aet d'ar Mision, evel ma lavared, nemet n'oa o zad hag o mamm o c'houzout netra diwar-benn kement-se Gaou oa kement-se d'an ampoent-se. N'hellfe Robin kaout peoc'h en e spered ken na venegfe an nevezinti d'an hini koz, ha sed aze oa e gefridi en Havod er beure-se. Piou a zegouezas gantañ war ar porz nemet Bob. Staga a reas gant Robin dioustu. Bez' e oa eur poull bras a-walc'h er porz, war dro penn ar glin a zounder d'ezañ, hag e-leiz a wazi hag a houidi o c'hoariella warnañ. Kregi a reas Bob e

gydwybodol nad yw ddim yn anffyddlon i hen wlad ei enedigaeth. Y mae yn caru ei wlad, ac am ei chanmol yn wresog am bob peth a welo yn deg ac yn hawddgar yn ei chymeriad ; ac o'r tu arall y mae yn ddigon hyf i'w beio am yr hyn a welo ynddi yn groes i ryddid ac iawnder a boneddigeiddrwydd yr efengyl.

Gwilym Hiraethog

TROEDIGAETH HEN WR YR HAFOD

ROBIN Y GLEP I'R PWLL

... Drannoeth, fel y digwyddai y peth fod, pwy a ddaeth i'r Hafod, ond Robin y Glep. Aethai Robin i'r noson lawen heb ei wahodd y noson o'r blaen ; ond yr oedd Bob a'i ddwy chwaer wedi myned ymaith cyn iddo gyrraedd yno. Yr oedd ganddo liaws o chwedlau i'w hadrodd wrth yr hen wr, os cawsai gyfle. Yr oedd rhywun wedi dweud wrtho yn y noswaith lawen bod merched yr Hafod wedi mynd i'r Seiat, fel y dwedid, ond nad oedd eu tad a'u mam yn gwybod dim am hynny. Anwiredd oedd hynny y pryd hwnnw. Ni allai Robin gael llonydd yn ei ysbryd nes y mynegai y newydd i'r hen wr, a dyna oedd ei neges yn yr Hafod y bore hwnnw. Pwy a'i cyfarfu ar y buarth ond Bob. Dechreuodd ar Robin yn y fan. Yr oedd pwll go fawr ar y buarth, at tua phen y glin o ddyfnder, a liaws o wyddau a hwyaid yn eu difyrru eu hunain arno. Cydiodd Bob yn Robin, gan ei wthio

Robin en eur vounta anezañ etrezañ hag ar poull ; ha goude ma voe tost a-walc'h e roas eur stokadenn d'ezañ ken na gouezas war e gein, eilpennet, ha war e benn er poull e-kreiz ar gwazi hag an houidi ; ha sed aze pelec'h e voe an dispac'h, hag ar ragach, hag ar grakerez hag ar fuc'h, hag holl nerz an helavarded gwazek hag houadek o tont kuit gant lid bras.

Dont a reas an hini koz hag an hini goz er-maez da welout petra oa an afer, ha peseurt a welent nemet Robin ar Glabous o sevel evel eun teuz truezus a-greiz poull an houidi ; hag ar garz, hag ar gwazi, hag an houidi ouz e deodata eus o gwella. Pa savas Robin war e dreid, hag heñ kuit tre ma c'helle. Hopal a rae an hini koz war e lerc'h da c'houzout istor an darvoud a c'hoarveze gantañ. Steuziet oa Bob diwar wel a-raok d'ezo dont er-maez. Tec'hout kuit a reas avat Robin evit e vuhez ha ne zeuas tost d'an Hafod goude se.

rhyngddo a'r pwll ; ac wedi ei gael yn ddigon agos, rhoddodd hergwd iddo nes y syrthiodd yn wysg ei gefn, strim stram strellach, a thros ei ben i'r pwll yng nghanol y gwyddau a'r hwyaid ; a dyna lle'r oedd y terfysg, a'r clegar, a'r cwacian, a'r hysian, a holl nerth yr hyawdledd gwyddol a hwyadyddol, yn dyfod allan gydag arddeliad mawr.

Daeth yr hen wr a'r hen wraig allan i edrych beth oedd y mater, a beth a welent ond Robin y Glep yn codi fel drychiolaeth druenus o ganol pwll yr hwyaid a'r ceiliogwydd, a'r gwyddau, a'r hwyaid yn ei dafodi am y gorau. Pan gafodd Robin ei draed dano, ymaith ag ef yn gynt na chynta' gallai. Galwai yr hen wr ar ei ôl i gael gwybod hanes y ddamwain a ddigwyddai iddo. Yr oedd Bob wedi cilio o'r golwg cyn iddynt hwy ddyfod allan ; ond dianc ymaith a wnaeth Robin am ei hoedl ac ni ddaeth yn agos i'r Hafod wedi hynny.

LODENN
AR
GELAOUENN

AR MANAVEG

Penaos emañ kont gant ar manaveg en Enez-Vanao en amzer-mañ ? Keuz a zo ganimp o lavarout n'emañ ket ken brao ar stal gantañ ha ma karfemp, daoust ma 'z eo buhezek-tre c'hoaz. Bez' e taoler kalz muioc'h a evez outañ bremañ eget ugent vloaz 'zo, hag eun arouez vat eo se.

Diou gevredigez hon eus, « *Yn Cheshaght Ghailckagh* » (Ar Gevredigez Vanavek) hag « *Aeglagh Vannin* » (Yaouankiz Vanao). An hini genta eo ar gosa, ha kalz a vad he deus graet en hec'h amzer, hogen bremañ ez eo en « *Aeglagh Vannin* » e lakaomp hor goanag.

Peder skol a zo en Enez-Vanao, muioc'h marteze, da zeski ar yez, e Douglas, Peel, Ramsey ha Port St.Mary.

Embann a reomp c'hoaz eun nebeut levriou diwarbenn ar manaveg. N'eus ket pell hon eus moulet an Aviel hervez Sant Yann, diouz ar Vibl vanavek. Emaoun en deiziou-mañ oc'h embann eur Geriadur Saoznek-Manavek er gazetenn, « *The Mona's Herald* ». Daou levr-deski a zo bet moulet e manaveg gant « *Yn Cheshaght Ghailckagh* » n'eus ket gwerso.

Ouspenn se hon eus hor « *Cruinnaght* » (Kendalc'h) e Douglas bep bloaz, hag a blij kalz d'ar bobl. Enez-Vanao a zo d'ezi hec'h emrenerez, hag hol lezennou nevez a vez c'hoaz embannet bep bloaz e manaveg hag e saozneg diwar lein Menez al Lezen-

nou (Tynwald Hill). Emañ gouarnamant an enezenn a-du gant adsevel ar yez evel benveg-prederia ha benveg-emzivizout e-touez an dud. Arc'hant en deus roet nevez 'zo da embann eur Yezadur ar Manaveg hag eun oberenn diwar-benn an anoiou-tiegez graet ganin.

Goulenn a reer ouzin a-wechou hag advleunia a raio ar manaveg. N'heller respont nemet : diouz an dud e vo, diouz youl an dud hepken e c'hell al labour beza graet. Hogen, Doue ra vo meulet, bez' e chom atao paotred ha merc'hed e Manao hag a gar o yez. Ha keit ha ma vano ar re-se, ne varvo ket ar yez koz.

J.-J. KNEEN.

Notenn. — Emañ unan eus al levriou meneget amañ o paouez dont er-maez : « *The Personal Names of the Isle of Man* », By J. J. Kneen (Oxford University Press. 10 s. 6 d. net.).

C'HOANTOU

Meur wech am eus soñjet e teufes ganin-me
D'ar c'hastell-se du-hont a welemp ac'halen,
O veza al lec'h-reiz d'az c'hoantou ha d'am re,
Ha kaout war ar c'herreg an heol en-dro d'hor penn.

Skedus ha skinus drant, o skei 'vel soñjou foll,
Eskell gwenn an evned a luskellfe gant marz
Kastell an eñvoriou bolzet er mor a roll,
Hor c'halon deut leun-barr gant o galv hag hor c'hoarz.

Pa chomfemp da sellout, hon daoulagad a-drell,
An eil gant egile a-zioc'h an islonk beuz,
Stignet hor c'higennou gant blaz an aodou pell,
Du-hont ma red listri war skramm an oabl e teuz,

Ha tonnou lerc'h-ouz-lerc'h o tont eus an dremmwel
Da lipat ar c'herreg gant bleñch o douriou dall,
Ha troiellat en traoñ, ha lammat, ha mervel,
Ha c'houeza adarre ha birvi eur wech all.

Ha pelloc'h c'hoaz du-hont war ballenn an neñv gren,
An houl diouz an helou o strinka eonenn hañv
A c'hlizo 'hed an aod etre ar frailhou-maen
D'ar bleuniou gwaskedet tañva o fokou skañv,
A vleudo goustadik e tanijenn hor gweuz,

Ken na savo neuze daou lagad doun ha drant
Da c'houlenn tro-ha-tro gant badinell ha keuz
Pehini eo 'r brasa eus al lorc'h pe an euz
Da gavout en eur sell emzispleg taer hor c'hoant.

HENT AR PIRC'HIRIN

Pa ziskenn an heol da gribenn ar menez,
'N e ergerz e klask al lec'hiou sioul ha sakr,
An nevedennou e broiou berz an oablou pell
— 'N e ene o tridal, e oar ar pirc'hirin
Emañ 'r pred da blega e benn, ha prederia
(STOU, HA TAO, HA PED, GANT MORC'HED
[HA GANT GRED
TRA M'EN EM LED AR SIOULDED WAR AR
[BED).

Dre hentou hir ha krin ar bed hep fin,
Ouz gwrez ha splannder an heol gor, en deus poaniet,
Ha stlejet e gorf gouliet dre an drez hag ar riell.
Ha d'e heul e pep lec'h en deus hadet e nerz
Ha glanaet en e galon holl fiziañs dall ar bed.

Dudi repoz war ribl an noz, ha diskuiza,
Keit ha ma kouez ar gliz, holl drouez ar bed o tevel.
Morzet 'vit eur pennad kanenn ar pedennlec'hiou
Ha moredet ennañ pep meizad ha pep menn,
Gant an noz e med an holl dousteriou skedus.

Pirc'hirin dall an dud, pirc'hirin ar vuhez,
Diwar gern da venez, perak na sellfes war da lerc'h ?
Sell ouz an hentou gwastet, hon hentou ha da hent ;
Er gompezenn astennet ouz troad ar c'hoadou gwerc'h,
Yaouankizou 'n o bleun, gwall grizet en hent eeun.

Pirc'hirin klemm hor spered, pirc'hirin hol levenez,
Gant an noz o tostaat sell bremañ en tu all.
A-us d'ar vro a-bez, 'welez 'met digenvez,
Ar strouez, ar c'herreg o c'hrounna tre ar vro.
Soñj en nerziou stlabezet en aner, ha sed :
Na roud, na gwenodenn, na boulc'henn tro-war-dro.

Gwel a-zioc'h an oabl teñval er vougenn o leñva,
Hag ouz pantou an neñv torgennou all o flamma,
Eun tantad o sevel, ha splannoc'h o skedi.
Marvet an heol didrubuilh en e zilhad lufra
E strink arne taeroc'h da dreuzou ar mintin.

Pirc'hirin, war da zaoulin, dudi roueel,
Soñj da lorc'h adkavet e neved ar gortoz,
Levenez laouenoc'h e goueled ar goulou,
Eur beure ken gwenn hag eur peoc'h kalz c'houekoc'h
E lidroad ar galon war-lerc'h pep lavar ha pep lu.

Na gren eo ar gortoz e sioulded an noz-mañ,
Pirc'hirin, stouet d'an daoulin, mouget da c'hoantou
[en da greiz.
Maro da naon da gement 'zo er bed nemet d'an dra-
[se ken : beva,
Maro ennout ar gra d'an anken, d'ar c'hoari ha d'ar
[meiz,
Sevenet neuze derou ar feiz a lare d'it-te c'hoaz beza.

Pirc'hirin, ez levenez ne c'hortozi den
Da zoarea da venoz e tan eur c'hoarz hedro.
Pelec'h emañ an hent ? Diskrouez d'ezo an hent.
Klev ar rummadou kent. Skoaziet neuze da groaz.
Kred, pirc'hirin, ha ged adarre ez levenez, pirc'hirin.
Pelec'h e vi warc'hoaz ?

Pelec'h ? Ha te 'zo kreñv. Pelec'h ? Di ket da leñva
War zeveziou all heñvel chapeled da ergerz.
Klev !
Galvou na glevas gour, garmou glan ar gouelvan ;
Ha gwel !
Kêriou ha keodedou kelc'hiet e kant kanevedenn.

Kae !

Du-hont 'mañ 'r gêr goant e klod an oabl yaouank,
Ma lugern gant mil goulou an noz steredennek.

(Kerzu 1935)

D. K. KONGAR

DIWAR-BENN " AR BOUDDHA HAG AR VOUDDHAADEGEZ "

Setu amañ ar respont kaset d'imp gant R. Jestin d'ar pennad embannet war niverenn « Gwalarn » *mezeven (p.* 51) *gant an Ao. beleg L. Ar Floc'h.*

Ezomm ebet lavarout e komz amañ hor ç'henlabourer en e ano hepken. Goulenn a ra diganimp moula e respont « hep lemel eul linenn dioutañ ». *Reiz-tre eo e c'houlenn. An neb a zo bet barnet ha burutellet e labour en deus ar gwir d'e zifenn en doare ma kar, hervez al lezenn hag hervez an eeunded. — R.H.*

Lennet em eus ar pez en deus skrivet an Ao. n' abad Ar Floc'h diwar-benn va oberenn « *Ar Bouddha hag ar Vouddhaadegez* », ha fellout a ra d'in eilgeria anezañ d'am zro da reizlec'hia, ma c'hellan, meur a dra lakaet e kudenn gantañ.

Evit an darn yezoniezel, e tegemeran hep diegi abegadennou an Ao. Ar Floc'h, dre ma 'z int diazezetmat peurliesa. Yezour oun dre vicher, hogen ar yezou ma pleustran warno a zo gwall bell diouz ar re geltiek, ha gouzout a ran ne vestronian ket marteze ar brezoneg evel ma karfe eur glanyezour ober. *Faventibus deis,* e teuin d'ober gwelloc'h eur wech all.

Evit an darn brederouriel e rankin skriva kalz hiroc'h :

Da genta, souezi a ran dirak an eveziadenn-mañ :

« A-zivout ar menoziou displeget, e vo d'in a-walc'h merka e c'helled gortoz muioc'h a skiantelez... h.a. » ; seul estlammusoc'h ma 'z eo graet gant eun doueoniour katolik. Ar Vouddhaiz ne glaskont ket kinnig d'an dud eur gelennadurez diogelourel. Pep ranngredenn vouddhaat a gemer e-touez kenteliou ar Bouddha ar pez a seblant d'ezi beza an dalc'h, hag hini ebet (nemet darn eus skoliou ar C'hreisteiz, hag int kalz didalvoudusoc'h e pep keñver, ha gwechall an Nichiren er Japan) ne zistaol evel fals ha disivoudel kredennou ar re all. Setu amañ ar pez a lavare eur bonz japanat : « Eur ranngredenn nevez a zo eur vleunienn muioc'h e liorz ar Bouddha ». Ar Bouddhadiabarz eo en deus ar pouez, hag e vouez ennomp. Bouddha an istor, a zo deut er bed, en deus dereadekaet e gelennadurez ouz al lies rummad tud a selaoue outañ, hag ar pez a c'hell hepken lakaat da welout sklaer eo mouez ar Bouddha ennomp, a dalvez a-raok forz petra.

« Ne zaleit ket e-lec'h m'emañ ar Bouddha, hag e-lec'h n'emañ ket, tremenit buan », a lavar ar ranngredenn Zen. Hag ar bonz Entai Tomomatsu : « Striva evit hen meizout (ar Vouddhaadegez) a zo eur fazi ... Ar Vouddhaadegez a vo tizet gant ar re a santo anezi dre eun arnodadenn diouz heñ-hagheñ, evel ma santer an tommder pe ar yenijenn ». An Ao. Ar Floc'h a aotreo ganin-me degas d'ezañ da goun komzou an Ao. A. Loisy : « *Dieu n'est pas un personnage de l'histoire* » ; komzou a zo bet lavaret gant eun den hag a zo bet, evit beza klasket end-eeun dieubi ar Spered diouz al Lizerenn, dre rei, evel ma lavare, da oberenn awenus ar Spered santel, a laka e zoueoniourien da resisaat gant harp ar ouiziegez

ar gelennadurez kristen, eul lec'h en Iliz katolik dreist da hini an diogelouriez virour (a gemm koulskoude evel pep tra), eskumuniget.

Ne ouzer ket re ha bevet en deus Jezuz ar C'hrist, ha, ma 'z eus bet anezañ, kavout a ra d'in ne c'heller ket, e-keñver ar ouiziegez ar c'hlana, abegi bremañ barn an Ao. Ch. Guignebert, a skriv en e levr « *Jésus* » (p. 56) : « *Plus nous nous persuadons qu'il n'y a aucune confiance à accorder à l'arrangement que nos évangélistes ont imposé à la matière qu'ils tiraient de leurs sources, plus nous sommes certains que la vie de Jésus nous échappe... Entre la réalité et nous se dressera toujours la foi des générations qui nous ont légué les Evangiles ; et sur tous les points où cette foi a vécu, durant les quelque quarante ans qui séparent la stabilisation de nos textes synoptiques de la mort de Jésus, nous nous trouvons aux prises avec les plus inquiétantes complications* ». H.a.

Ra veizo an Ao. Ar Floc'h er Vouddhaadegez a-walc'h evit he lezel war eur blaenenn ha n'eo ket hini ar Gristeniez. N'eus diogelouriez ebet er Vouddhaadegez. Eun diskibl o veva mil vloaz goude Sakyamuni a c'hell beza sellet evel eun den kalz awenetoc'h gant ar Bouddha hollvedel eget unan en deus bevet en amzer Sakyamuni ha klevet e holl gomzou. An Ao. P. Couchoud a skriv en e levrig « *Le Mystère de Jésus* », p. 11 (eur weladenn a rae da venec'h eur manati bouddhaat e-kichen Kyoto, hag ar priol ha goulenn outañ) : « *Dites, qu'est-ce que Jésus ?* »... *Je répondis :* « *Les sentiments sont très opposés. Pour les croyants, Jésus est un deva qui est mort et ressuscité pour sauver l'humanité. Pour*

les incroyants, c'est un juif mal connu que les Romains ont mis à mort parce qu'il se disait roi et annonçait la fin du monde. Chacun affirme son opinion. Au sujet de Jésus, il est facile de croire, difficile de savoir. — Comme pour le Bouddha », dit-il à mi-voix, du ton de l'homme réfléchi et instruit qui a soupesé la foi séculaire ».

Komzou ken eeun e genou eur beleg bouddhaat ha ma vefent bamus e genou eur beleg katolik o komz diwar-benn Jezuz.

Gant ma kav an Ao. Ar Floc'h eneplavarou em oberenn, n'oun avat souezet tamm ebet, rak pep gour eus ar C'hornog a rank prederia ha prederia e-pad bloaveziou a-raok dont, — a-wechou, — da gompren ar Vouddhaadegez. Klask a rin eur wech c'hoaz, ar berra ma c'hellin, lakaat er sklerijenn lec'hiadur ar brederouriez vouddhaat :

An Diskouezataet a zo mezevelladur, hag an Diskouezataet a zo Peurvoud d'e dro. Se a zo resis-tre, ha n'eus aze eneplavar ebet. Ar spered-meiz (*Verstand*), da lavarout eo strollad ar galloudeziou kenboelladel, benveg ar begelez (*adequatio*) ouz « roet » ar skeudennadur, a ra d'eomp anavezout ar « me » hag ar bed, da lavarout eo hollegez (*Gesammtheit*) an darvoudennou. An uhelweladurez kevrinel a laka da *santout* (er re, da vihana, ma ' z eo kreñv hag astennet a-walc'h enno) eun « Tu-hont » da ved ar spered-meiz, da ved an Diskouezataet, eur Peurvoud, talbenn all ar weladurez-se a zo perz (*Eigentümlichkeit*) a C'houllo an Diskouezataet. Mezevelladur eo tra m'en em ziskouez evel « me » ha bed, eun Diskouezataet hep gwir anien, da lavarout eo, ez eo ar Peurvoud dindan neuz an Diskouezataet.

An uhelweladurez hag ar spered-meiz a zo daou c'halloud hag a glask tizout an hevelep rakvoud : an eil a wel anezañ evel Diskouezataet, ar genta evel Peurvoud ; hogen ma sant pe raksant anezañ, ne c'hell ket mont pelloc'h. Menel a ra an Tu-hont diarboellus, Tu-hont ar Beza, an Nann-beza hag an Dont-da-veza : « Petra eo ar Bodhi ? Aotrou ar C'hevrinou ! Bez' ez eo anavezout ar galon an-unan evel m'emañ. Aotrou ar C'hevrinou ! An distera rannig eus an Anuttarasamyaksambodhi (an Dihun peurc'hraet) ha zoken eus an Dharma ne c'hell beza tizet (gant ar spered-meiz) ... Aotrou ar C'hevrinou, ar Bodhi hag an Anaoudegez hollouiziek a dle beza klasket (gant pep hini) en e Galon an-unan (Ar Galon-se a zo hervez an Hôbôgirin, Spered-meur an Dihun, da lavarout eo an *Natur a Vouddha* a zo e pep boud) — (Mahâvairocanasûtra, pennad I, p. 58 en embannadur Ryûjun Tajima).

Hor « me », lakaet ennañ ar spered-meiz, a zo eus bed ar spered-meiz, hag an uhelweladurez a zo ennomp adsked ar Peurvoud, testeni a rent ar Peurvoud d'ezañ e-unan er rannig anezañ a skeudennompni, Galv ar Galloud uhelaus pe Vouez ar Vouddhaed, hon natur a Vouddha (Bhûta-Tathâta). Gant ar spered-meiz ec'h anavezomp eur « me » touellus, gant an uhelweladurez e santomp eur Me bras peurvoudel, dianavezel, ar pez a zeuio da veza Bouddha eun devez.

Eil goulenn an Ao. Ar Floc'h : « Penaos e c'hellfe menel eun dra bennak ac'hanomp na vefe ket touell... h. a. » a ziskouez eur c'hemmeskadur gant ar plaenennou ma vez lec'hiet gant ar Vouddhaadegez he zalvoudou warno. Ar pez a chomo pa vo teuzet holl

elfennou ar bersonelez touellus eo an darn gevrinus a astenn er Peurvoud, hag e kement ha ma 'z eo Peurvoud e-unan, neuz hor personelez a zo o wiska anezi. Da gomz en eur c'hiz all : ar Peurvoud pe Natur a Vouddha en em adkavo en e c'hlander, lamet gantañ skeudou an touelladur. Aze emañ an abeg a spi (p. 47). Gouiziegez, kealiou, c'hoantou a zo e gwirionez huñvreou ha boemarvest, ha n'eo ket warno e klask ar bouddhaad en em harpa evit uhelaat. Eilgeria a ra, dre an astenn ennañ eus nerziou ar sklerijenn-veur, ar Galloud uhelaus, Mouez ar re a zo « tremenet war ar ribl all », er-maez eus ar blaenenn darvoudennek. Striva a ra koulskoude war dachenn ar vuhezobererez evit ma teufe e holl oberiou da veza er-maez eus pep diogelouriez c'houllo ha pep kenouiziegez pilpous, meurekaet, glanaet ha frondet dre berz ar pinvidikaat-diabarz, frouez ar prederiadur gweladurel. Al linennou da heul, skrivet gant an den fur ha santel Ippen, a skoazio marteze da veizout an dra-se :

« Eur wech ma c'houlennjod digant ar Shônin Kûya e peseurt doare-spered e ranked aradenna an Nembutsu, ez eilgerias eeun : « Dilez », ha netra ken... Al lavar-se eo e gwirionez ar reolenn aour. Diskibien an Nembutsu a zilez furnez, diboellerez, anaoudegez ar mad hag ar fall, keal eur stad kevredigezel uhel pe izel, aon rak eun ifern koulz ha c'hoant d'eun douar a wenvidigez... An hollved gant e holl voudou santidik ha nann-santidik, gant e aveliou fuc'her hag e donnou yuder n'eo netra nemet an Nembutsu. Ne c'hellit ket soñjal eo an den ar boud hep ken a zo kendastumet gant ar Gouestl dibar... » (Gouestl ar Bouddha pa vennas selvel an holl voudou, da lavarout eo ar Galloud a zedenn d'an nec'h war-du an Tu-hont a zo e morloc'h e pep lec'h, hag ar gwella emzalc'h eo fiziout warnañ gant eur feiz dihorjellus. Evel ma lavare ar prederour brudet Nagarjuna : « E meurvor bras Lezenn ar Bouddha, an doare mont e-barz n'eus nemeti eo ar Feiz »).

Evit ar varn-mañ : « Dedennet eo bet an oberour gant levriou alamanek Schopenhauer hag e ziskibien.... », ar re o deus lennet pennoberenn Schopenhauer, « *Die Welt als Wille und Vorstellung* » o devo gwelet an disheñvelderiou-diazez a zo etre ar predererez bouddhaat hag hini Schopenhauer. E berr e c'hellomp o displega evel-hen :

Evit Schopenhauer, hag a-enep ar Vouddhaadegez, ez eo ar Youl dirakstummet (*unbedingt*), ez eo « *das Ding an sich* » en hollved : « *Sind jene Vorstellungen, jene Objekte, nach etwas ausserdem und abgesehen davon, dass sie Vorstellungen, Objekte des Subjekts sind ? Und was alsdann waeren sie in diesem Sinn ? Was ist jene ihre andere von der Vorstellung* toto genere *verschiedene Seite ? Was ist das Ding an sich ?* — Der Wille : *ist unsere Antwort gewesen.* » — (*Welt als Wille und Vorstellung, Erster Band, Zweites Buch, 24*).

Neuze, penaos e c'hell diwana ennomp al loc'hadur kreñv evit en em zieubi diouz ar Youli-Beva ? Setu ma respontas Frauestaedt da Schopenhauer : « *Entweder der Wille zum Leben ist das Ding an sich, dann kann er nie vom Wollen des Lebens frei werden, oder er kann davon frei werden, dann ist er nicht das Ding an sich* ».

Schopenhauer en doa meizet evelato eo enboud ar youli hag an nann-youli an hevelep hini ; hogen ar

pez a ranker meizout eo an dra-mañ : n'oun ket eur youli, hogen eur youli a zo d'in. Evit Schopenhauer, ar youl eo « noumenon » an holl zarvoudennou, lakaet e-barz ar « me ». Evit ar Vouddhaadegez, ar youl a zo eun darvoudenn evel ar re all en Diskouezataet, benveg kreñva ar pegadur ouz ar bed, hogen n'eo ket muioc'h « *Ding an sich* » ar Youl eget forz petra. Va anien wirion, adsked an Tu-hont ennoun, a zo hep perz (*Eigenschaft, Eigentümlichkeit*) ebet ha didermenus.

R. JESTIN.

AR BEURUNVANIDIGEZ WIRION

I

Tud 'zo, a lavarer d'in, a zo bet mantret, ha re all kounnaret, gant va fennad diweza, « *Ar Wezenn Forc'hek* ». Evit ar re a zo bet kounnaret, ne ran forz : eur barradig-kounnar ne c'hell ket ober droug d'ezo. Hogen keuz a ra d'in gouzout em eus mantret hini pe hini eus karourien leal ar brezoneg.

Abeg o mantridigez a vefe hemañ : c'hoant o deveze, c'hoant bras, da welout ar yez peurunvanet evit mat, ha setu-i digalonekaet gant eneberez « *Gwalarn* » ouz bodadeg An Oriant. Man deo evelse, emezo, e vez paeet ar re a glask peurunvani, n'eus spi ebet ken da gaout.

II

Anaout a ran, avat, tud o deus klasket, hag a glask c'hoaz, peurunvani, hag a zo bet paeet gwasoc'h eget tud An Oriant. O anaout a rit ivez, marteze : F. Vallee, Roparz Hemon, hag eur bagadig re all.

E pelec'h kavout skoueriou anat e-leiz eus implij gwenekaduriou er yez unvan ? — Er Sketla.

E pelec'h kavout geriou gwenedek a-vern ? — E Geriadur bras F. Vallee.

E pelec'h kavout ar strivadenn hira, kendalc'husa, da gemmeska pinvidigeziou ar gwenedeg gant re ar rannyezou all ? — En embannaduriou « *Gwalarn* ».

Ha peseurt gopr betek-hen ?

A-berz Gwenediz, anaoudegez-vat ebet. Ar c'hontrol, kentoc'h. A-berz ar Vrezoned all, dizeblanted peurliesa.

III

Ar re a sell piz, — hogen pet den a sell piz ? — o devo merzet, en eur lenn « *Gwalarn* », ez ae atao en hor pennadou niver ar geriou hag an troiou-lavar gwenedek war gresk, an troiou-lavar dreist-holl. Eur fazi bras hon graet koulskoude, ar fazi end-eeun hon eus graet war dachennou all : labourat didrouz, spi ennomp e teufe an dud drezo o-unan da deurel pled ouz hol labour.

Ober embann, setu ar ger-stur er bed-mañ. Ober embann, setu ar pez a zo barrek-tre warnañ hor yaouankiz. Peogwir o deus aozerien bodadeg An Oriant c'houezet o zrompilh ha straket o zaboulin dre ar vro, eur deut da gredi n'oa nemeto a venne peurunvani, hag e oa ar re all o herzel. Pa ne harzent, e gwirionez, nemet ouz an doare diboell dibabet da sevel eun direizskrivadur dre lakaat mesk er reizskrivadur. Pa ne harzent nemet ouz ar c'hlabouserien hag ar gavailherien en em silet e-touez Brezoned vat da ziskar labour kaer hor yezourien.

Anaoudek omp eta e-keñver hor yaouankiz o deus diskouezet d'imp hor gwan. Desket ganimp ar gentel, e lakaimp a-wel d'an holl ar pez hor boa dalc'het er skeud : a vare da vare e voulimp eur roll eus ar geriou nevez implijet e « *Gwalarn* », o verka gant eur steredennig geriou Gwened.

IV

Anzav eun dra a rin evelato :

Pa lavaran e reer e « *Gwalarn* » muioc'h-mui gant elfennou gwenedek, ne gomzan ket eus an holl genlabourerien. Pep skrivagner a zo mestr war gement ger a implij. Arabat e vefe rediet den da ober gant ar geriou a blij d'ar re all. Goulenn a rafen digant pep unan, koulskoude, soñjal e vefe mat gwech-a-vez kutuilh e liorz kaer Gwened. Buanaat a rafe pred ar beurunvanidigez, hep noazout tamm ouz ar yez. En eneb, he finvidikaat a rafe.

V

Netra ne c'hell trec'hi war ar studi hag al labour harpet gant eun nerz-spered diblegus. Nag iriennou an eil, na garmadennou egile. Emaomp o vont start gant an hent a gas d'ar yez peurunvanet, an hent gwirion. Netra ne viro ouzimp da genderc'hel ha netra ne raio d'imp kemer eun hent all. Embann a reomp diou reolenn aour e-keñver kudenn Wened :

1. Skoazell da Wenediz keit ha ma plij d'ezo ober gant o rannyez.

2. Darbaridigez ar yez peurunvan, tamm-ha-tamm, hep stroñs, hep reveulzi, e peoc'h an dud pennek ha kreñv n'o deus ket amzer da goll gant klemmicherien ha gant aozerien-drubuilh.

ROPARZ HEMON.

Notenn. — Eur wech c'hoaz, an aozerien-drubuilh ne oant ket aozerien ar vodadeg. Ar re a glask ober droug a oar peurliesa chom er skeud ha blenia ar re all e kuz.

ALI

An notennou a vo embannet war niverenn miz kerzu.

DA WERZA

Eur rummad niverennou « Gwalarn », klok hag e-ratre, adalek an niverenn genta beţek an niverenn 100. Ivez, niverennou koz « Feiz ha Breiz », « Breiz », « Dihunamb », skeudennou Sent Vreiz ha timbrou brezonek. Skriva ar c'henta gwella d'an Itron Régnier, 75, rue de Fougères, Roazon.

Moulerez 17, ru d'Algesiras, Brest — *Ar Merour :* Y. Drezen

GWALARN

Kelaouenn viziek

Rener : Roparz Hemon

Priz : 40 lur ar bloaz (broiou estreñ : 50 lur)

Chomlec'h :

Boîte Postale 75, BREST

Kas pep chekenn ha pep lizer-arc'hant
pep lizer ha pep pakad erbedet da

All cheques and money-orders
all registered letters and parcels should be addressed to

L. NEMO
10, rue Jean-Macé, BREST
(C. C. 12.110, Rennes)

Priz : 5,00